Лозинська Світлана Вікторівна
Педагогічний коледж
Львівського національного університету
імені Івана Франка

СОФІЯ РУСОВА
ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Педагогічні

Статтю присвячено аналізу проблеми творчого використання спадщини Софії Русової щодо питань трудового виховання дошкільників. Доводиться необхідність своєчасного залучення дитини до посильної трудової діяльності у світлі впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Ключові слова: *Софія Русова, Базова програма розвитку дитини, гармонійне виховання особистості, трудове виховання дітей дошкільного віку, дитяча праця.*

Актуальність дослідження. Сьогодні в Україні зміст навчально-виховного процесу в сучасному дошкільному навчальному закладі визначається Базовим компонентом дошкільної освіти. На реалізацію цього документа спрямована Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», практичне втілення якої розпочалося з 2009-2010 навчального року.

У сфері «Культура» (субсфері «Предметний світ») Базового компоненту вказано на необхідності формування емоційної готовності до праці, елементарних умінь і навичок в різних видах праці, інтересу до світу праці дорослих людей [3]. Сьогодні, можна з жалем констатувати, не утверджується культ праці. Під впливом науково-технічного прогресу дорослі прагнуть усунути дитину від будь-якої діяльності. Це надто небезпечна тенденція, яка веде до деградації молодого покоління. Аби запобігти краху розвитку суспільства необхідно утверджувати в державі та

в окремій родині культ праці, і кожну дитину з раннього віку треба залучати до посильної трудової діяльності. Вищевикладене дає змогу стверджувати, що трудове виховання, а саме своєчасне формування у дошкільників елементарних трудових навичок, дає можливість на особистісний внесок дитини у власне зростання, повноту реалізації своїх сил, набуття самостійності, що безперечно важливе для становлення особистості у дошкільному дитинстві.

З огляду на це, ми маємо ще раз звернутися до спадщини видатних діячів минулого, адже в різні часи філософи, учені, письменники, педагоги, підносили культ праці як найважливіший чинник життєдіяльності людини.

Завданням нашого дослідження є проаналізувати проблему творчого використання спадщини Софії Русової щодо питань трудового виховання дошкільників, довести необхідність своєчасного залучення дитини до посильної трудової діяльності у світлі впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Отже, вирішити складні питання модернізації дошкільної освіти, сьогодні не можливо без вивчення та нового переосмислення педагогічної спадщини минулого, саме там знаходимо відповіді на питання, які так хвилюють і теоретиків, і практиків дошкілля.

Праці Софії Русової – це не тільки історія педагогічної думки, а й цілком сучасний погляд на мету, принципи, завдання, проблеми різних аспектів виховання, розвитку та навчання дітей дошкільного віку.

У руслі розробки концепції національної системи освіти і виховання С. Русова друкує протягом 1913-1914 рр. низку статей, що згодом лягли в основу невеликої за обсягом, але багатої за змістом книжки «В дитячому садку», яка побачила світ у 1919 році. Праця «Дошкільне виховання» вийшла друком швидше, у 1918 році – це збірка лекцій з педагогіки та психології, які С. Русова читала в інституті майбутнім педагогам. Зміст цих творів є переконливим доказом того, що ті питання, які ми ставимо і

вважаємо актуальними сьогодні, успішно розв'язувались С. Русовою на початку минулого століття. В них розкрито значення провідних видів діяльності дошкільника: як гра, праця, малювання, співи, танці та самостійної, а також необхідність своєчасного їх розвитку, як основи формування особистості дитини, закладання того фундаменту, який стане базисом буття. Цитуючи французького поета: «не вечірні хмари нам дарують таку чи іншу годиноньку, а лише ранок те нам забезпечує», С. Русова наголошує, що коли дитячий «ранок» проходить в несприятливих обставинах, дитина виростає слабою, з хисткою волею й небезпечними нахилами, тому дуже важливо забезпечити правильне виховання в «ніжний вік» [5, 34; 10].

У працях С. Русової, знаходимо відповідь на запитання, яке поставила нова Базова програма розвитку дитини, навколо якого ведеться багато дискусій: чи потрібно і як гармонійно поєднати, дитяче «Я» і «Світ», як переглянути організацію та методику роботи з дітьми так, щоб дорослий міг виконати своє основне призначення — допомогти дошкільнику жити власними силами, у злагоді з довкіллям й згоді із собою як активному суб'єкту життєдіяльності. Чи не це відповідь С. Русової на поставлене запитання: « …не вчити дитину, не давати їй готове знання, хоч би й саме початкове, а більш усього збудити в дитині її духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття.» А вислів: «Мало ще мати вихователів з відповідною науковою підготовкою, треба, щоб усе громадянство розуміло велику вагу виховання й утворювало найкращі задля цього умови» - окреслюють не просту ситуацію у вихованні сучасного покоління словами видатного педагога [5, 40; 10; 14].

Аналізуючи у власних працях доробок вітчизняних та зарубіжних науковців — С. Русова окреслює умови виховання гармонійної особистості, які на нашу думку, є актуальними і вийшли в основу побудови програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»:

виховання має бути індивідуальним, пристосованим до природи дитини, національним, відповідати соціально-культурним вимогам часу, вільним, незалежним від тих чи інших урядових вимог, на ґрунті громадської організації [5, 44; 14].

У своїй праці «Дошкільне виховання» С. Русова наголошує на тому, що давати добре виховання, не дбаючи про трудове неможливо, що лише розумна праця виховує самостійну незалежну людину, яка в будь-яких умовах життя знайде собі певне місце та становище. В той же час педагог застерігала від використання в дитячій установі одноманітної обов'язкової роботи, яка не сприяє ні духовному, ні розумовому розвитку, праця, яка не дає вихованцям ніякого задоволення, не відповідає їх дитячій природі. Підтвердженням цього є влучне твердження: «Кажуть, гулящі рученята шкодливі! Але шкодливі й ті ручки й головоньки, які задурені шаблоном, стомлені понадмірною примусовою працею.» [5, 102; 6]

Базова програма орієнтує на розвиток сучасної дитини як особистості, передбачає максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи і засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати свої власні потреби та інтереси [2]. Досягнення цієї мети не можливе без своєчасного залучення дитини до посильної трудової діяльності, адже вирішуючи завдання трудового характеру, яке ставить перед нею дорослий або життєва ситуація, дитина не може залишатися пасивною та безініціативною.

Проводячи цю паралель між сучасним та минулим, вважаємо за доцільне ще раз звернутися до спадщини видатного педагога щодо питань трудового виховання дошкільників, адже саме йому належить важлива роль у формуванні особистості.

У праці «Дошкільне виховання» С. Русова згадує великого педагога Песталоцці, який «крім ласки, мав ще один засіб виховання: то була праця,

справжня, потрібна, а не вигадана, не штучна праця, до якої ставив дітей, бо того вимагало їх життя: діти варили страву, латали свою одіж, рубали дрова, топили печі, носили воду, прибирали, чепурили свої хати й по змозі їх підновляли. Старші діти, найбільш здібні, ставали йому на поміч, і так йшло працьовите життя, осяяне ласкою та взаємною пошаною; і в цій атмосфері праці та ласки виступали з глибини душі дітей найкращі почуття, й вони переживали велику зміну всієї духовної істоти.»[5; 10; 16]

Весела спільна праця єднає всю родину і дає дітям теплий й ласкавий трудівний осередок, що добре сприяє їх людському розвиткові. Справу виховання бажано поставити якнайближче до природніх нахилів дитини і до вимог життя, в якому дитина перебуває, в зв'язку з світоглядом того народу, з психологією тієї нації, з яких походить дитина [5, 43; 11]. Порівнюючи родинні умови виховання різних українських родин, С. Русова відзначала, що селянська родина може краще задовольнити вимоги виховання, тому що в сільській родині діти виростають під доглядом батька й матері на здоровому повітрі, серед спільної праці.

Там де добре організовані і ведуться ігри дітей і праця, — там цілком досить півгодини сидячого навчання за книжкою…[5, 48; 11], наголошувала С. Русова, підкреслюючи значення провідних видів діяльності дошкільників.

Справжнє значення дитячої праці, стверджувала С. Русова, має пробудити в дитячій душі самостійну природню творчість, дати можливість вільно розвиватися гармонійній індивідуальності.

Праця у вихованні виступає методом, який допоможе теоретичні знання випробувати на практиці, та практично здобути теоретичні знання: «… кожне знання зафіксовується в дитячій свідомості тим, що воно здобувається дитячою рукою; через руку в розум,— кожну свою сердечну емоцію виявити через ручну працю, самостійну роботу.»[5, 34; 11]

Таким чином у праці проявляються усі творчі сили дитини.

С. Русова вказує на особливості розвитку трудової діяльності, залежно від віку дитини і підкреслює, що з розширенням дитячого світогляду праця стає складнішою, використовується більш різноманітний матеріал, що відповідає природній активності дитини, викликає цікавість та почуття значущості, що важливо для становлення особистості дитини.

С. Русова окреслює характерні психологічні риси дитячої праці:

1) активність;

2) свідомість («працю викликає безпосереднє бажання дитини: інтерес, цікавість до чогось»);

3) праця завжди має мати конкретне завдання, бажання досягти мети;

5) посильність («щоб не зазнавала дитина невдачі, негативних переживань, щоб не зневірялася в своїх силах, в своїй дотепності, треба, щоб праця була — цілком можлива для дитини й вимагала лише невеликого зусилля»);

6) індивідуальний підхід («запомогу треба подавати в зв'язку з індивідуальністю дитини, з її настроєм й відповідно самій праці»);

7) праця не може бути одноманітною («бо вона дає в руки ріжноманітний матеріал й відповідає різним змаганням (потребам) дитини.»)[5, 83; 10; 11].

Отже, головні вимоги до дитячої праці за С. Русовою:

- вона повинна бути не важка;
- відповідати своєму завданню;
- бути самостійною творчою.

До праці дітей старшого дошкільного віку педагог ставить ще одну вимогу — соціальна спрямованість. З кожним роком праця стає більш складною, вона дає дитині новий матеріал для роздумів, знайомить з природою, дає можливість творити. Творити, на думку С. Русової, це коли людина своїм власним розумом, власним натхненням фантазії щось нове

відшукує й власними засобами виявляє це, утворюючи тим новий духовний скарб.

У розділі «Ручна праця», на прикладі роботи німецьких, американських, фінляндських дитячих садків, дуже глибоко проаналізовано зв'язок дитячої праці та гри. Найулюбленіша іграшка дітей молодшого дошкільного віку — це лялька, якій надавалося у вищезгаданих дитячих установах важливого значення. Малята на улюблених забавках, які мали багато супутніх аксесуарів (будиночок, постіль, одяг тощо) набували перші навички господарсько-побутової праці: «діти самі перуть білизну, для чого в кухні дитячого садка усе пристосовано: й низенький чавун вмазано в плиту, є й ночви, й балії для маленьких прачок; на легких коротеньких дошках невеличкими утюгами діти гладять якнайкраще білизну своїх ляльок й тим навчаються гарно виконувати першу господарську працю.» Єдина вимога, щоб ці обов'язки з ляльковим господарством були під силу дитині та викликали позитивні емоції, не перетворювались в одноманітну нудну роботу.

Згадує також про Монтессорі-матеріал, який і сьогодні успішно використовуємо при навчанні дітей такого виду праці, як самообслуговування («нашиті ґудзики великі й маленькі, на других гаплики, шнури,— й діти на їх вчаться застібати, зашнуровувати свою одежу, свої черевики, щоб і самим самотужки одягатися, й своїм товаришам допомагати») [4; 5; 11; 14]

Ручна праця розвиває природні творчі здібності дитини. Матеріалом може служити звичайний білий папір, ножиці. «Вільне вирізування,— цитує педагог американський педагогічний місячник,— є одна з найулюбленіших дитячих праць. Вони мов чарами захоплюються, бачучи, як з простого клаптика паперу, одним поворотом ножиць в руках садівниці (вихователя), виходять дуже цікаві речі,—людина, кінь, санята та ін.»,

вказує на доцільність використання такого методу, як обривання, який в сучасних методичних посібниках репрезентується як інноваційний.

Дерево, молоток, цвяхи, вовна, нитки, солома, лоза — матеріал з якого діти можуть виготовити багато іграшок, возиків, скриньок, поличок, кошиків. Головне, про що потрібно пам'ятати, щоб весь процес праці стимулював дитячу фантазію, розвивав самостійний інтерес. Шиття, вишивання — вид ручної праці, яким мають оволодіти як дівчатка так і хлопчики.

С. Русова наголошує на доцільності використання матеріалу, який притаманний тій чи іншій місцевості («вміти в діло пускати всі місцеві природні скарби задля більш практичних потреб…»)

Праця в природі, так ми називаємо вид дитячої праці про який з таким трепетом пише педагог: «Є у нас на Вкраїні така праця, на яку треба звернути найбільше уваги,— це праця коло землі — хліборобство. Ця праця так тісно звязана з природознавством, до неї мають нахил майже усі діти, бо в них дуже дає себе знати інстинктивне бажання порпатись в землі, порати її.» [5, 97; 8; 10; 11].

Пам'ятаючи про дитячу природу, починати радила з найпростішого: «…хай діти мають свої вазони з квітками, які вони самі посіють, самі й доглядатимуть. Далі треба, щоб кожний захисток мав свій садок, город, який-небудь зайвий шматок землі, де діти могли б скопати собі та обробити так звані «спробні грядки»».

Така праця вирішує одразу комплекс завдань: розвиток у дітей спостережливості, уваги, пам'яті, відповідальності, турботливого ставлення, наближає дітей до природи тощо.

Дитяча праця має велике соціальне значення і в молодшому і старшому дошкільному віці, підкреслювала С. Русова:

- дитина прагне бути визнаною в колективі однолітків та в очах дорослих;

- колективна праця, колективне виконання завдання, при умові, що вона не пригнічує вільний прояв індивідуальної творчості, дає можливість навчитись працювати в колективі, об'єднати колектив спільною радістю, прислухатись до думки інших, згуртувати дітей, розвинути найкращі риси особистості дитини;
- праця якнайкраще регулює відносини окремої дитини до всього колективу з погляду засвоєння конкретних обов'язків та зміцнення почуття відповідальності.

Посилаючись на відомого вченого Едвина Тейлора С. Русова подає перелік корисних наслідків, які дає правильно організована дитяча праця, і які не втратили актуальності і сьогодні:

1) хист до усякої ручної роботи;

2) виховує звичку радісно працювати;

3) дає певний ґрунт любові до праці, свідомої працьовитості;

4) викликає й зміцнює добровільну дисциплінованість;

5) активну самостійну увагу;

6) силу волі й упертість в досягненні мети;

7) самодіяльність;

8) індивідуальну творчість;

9) здоровий розум;

10) знайомить й підготовлює дітей до різних майстерств (ремесел);

11) утворює звичку, потребу праці;

12) показує шлях до щастя.

С. Русова була переконана, що вільна, творча й радісна праця стане гаслом нового життя, допоможе дитині усвідомити та пізнати своє «Я».

Висновки. Отже, модернізація дошкільної освіти, втілення нової освітньої моделі не можливе без глибоко вивчення та аналізу історичного досвіду вітчизняної педагогіки з питань трудового виховання дітей дошкільного віку, а саме формування елементарних трудових навичок.

Адже саме ця модель проголошує особистісно орієнтований підхід, що базується на визнанні дитини найвищою цінністю, становлення дошкільника як особистості, якій притаманна елементарна позиція «Я-у-Світі», яка живе повноцінним життям, в якої збалансовані тенденції до самореалізації, саморозвитку і самозбереження. Праці С.Русової не лише не втрачають своєї ваги на сучасному етапі, а й відкривають нові можливості творчого використання в сучасній педагогічній науці та навчально-виховній практиці.

Використана література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»/Наук. кер.та заг. ред.О.Л. Кононко.- 3-тє вид.,випр.- К: Світич, 2009.- 430с.
2. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»/О.Л. Кононко., З.П. Плохій, А.М. Гончаренко (та ін.).- К.:Світич, 2009.- 208с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : [науково-методичний посібник]. – К., 2003
4. Русова С. В дитячому садку. - Полтава, 1919.- 20с.
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори. - К.: “Освіта“, 1996. - 304с.
6. Русова С. Влияние окружающей среды в деле воспитания // Вестник воспитания. - 1915.- №3. - С.162-177.
7. Русова С. Дещо з філософії виховання // Вільна українська школа. - 1918. - №10. - С.306-316.
8. Русова С. Дитячий садок на селі // Світло. - 1913. - №3. - С.70-76.
9. Русова С. Дитячий Сад на національному ґрунті // Світло. - 1910. - №3. - С.44-54.
10. Русова С. Дошкільне виховання // Світло. - 1913. - №1. - С.20-26. - №2. - С.42-49. - №3. - С.7-14.
11. Русова С. Дошкільне виховання. - Катеринослав, 1918. - 162с.

12.Русова С. Націоналізація дошкільного виховання. // Світло. - 1912. - №4. - С.15-26.

13.Русова С. Націоналізація дошкільного виховання. // Світло. - 1913. - №5. - С.15-22.

14.Русова С. Нові методи дошкільного виховання. Прага: видавництво "Сіяч", 1927. - 112с.

15.Русова С. П. Лесгафт та його педагогічні ідеї. // Світло. - 1912. - №9. - С.16-25.

16.Русова С. Песталоцці-Фребелевський будинок у Берлині. // Світло. - 1910. - кн.2. - С.14-20.

Аннотация. Лозинская С.В. София Русова про трудовое воспитание дошкольников.

Статья посвящена анализу проблемы творческого использования наследия Софии Русовой относительно вопросов трудового воспитания дошкольников. Доказывается необходимость своевременного привлечения ребенка к посильной трудовой деятельности в связи с введением в образовательный процесс Базовой программы развития ребенка дошкольного возраста «Я в Мире».

Ключевые слова: *София Русова, Базовая программа развития ребенка, всестороннее воспитание личности, трудовое воспитание детей дошкольного возраста, детский труд.*

Annotation. Lozynska S.V. Sofia Rusova about labour education of under-fives.

The article is devoted to the analysis of the problem of creative usage Sofia Rusova inheritance in manual training education. The necessity of involving the child to labour activity is proves according to the Basic Program «I am in the World» of pre-shool child's development.

Key-words: Sofia Rusova, Basic Program of child's development, harmonious development of pre-shool children, manual training activity.